

בכורות כ

רוב התלוי במעשה

א[הראש יוסף (חולין יב.) הסתפק אם זהו סברא דאוי או דרבנן, אבל במהריט"א בפירקין (אות כט) נקט בפשיטות שהוא מדרבנן, וכן דעת התוס' חולין (ט. ד"ה אסורה) למש"כ רע"א שם, ורע"א שם הוכיח כן גם ברשב"א שם. אבל מדברי הרמב"ן (חולין יא: ד"ה וליחוש) נראה שהוא דאוי.

ובעיקר הסברא בזה, כתב הרמב"ן בהלכותיו כאן שזהו דוקא היכא שהמיעוט אינו תלוי במעשה, משום שהמיעוט שכיח טפי מן הרוב, וכ"כ הרמב"ן רשב"א ור"ן בחולין (יב.). וברמב"ן בחולין מבוי דמה"ט לא תקשה בהא דרוב בעילות אחר הבעל להכריע מי אביו, והרי זה תלוי במעשה, משום שהמיעוט גם צריך מעשה [ומשמע דלולי סברא זו, לא היה נחשב רוב, והרי נידון הגמ' בחולין שם הוא מדאוי – לחייב את מכה אביו – ומשמע דסובר דמדאוי לא אזלינן בתר רוב התלוי במעשה].

ב[תוס' (ד"ה רבינא) הק' בהא דיבמות (ק"ט.) דרוב נשים מתעברות ויולדות, והלא הוי רוב התלוי במעשה, ותימצו דדוקא לגבי בהמה חשיב תלוי במעשה משום שלפעמים צריך להרביע. והפרי יצחק (ח"ב סי' יד) כתב שאפי' בלי מש"כ התוס' שצריך הרבעה, אלא שכך הוא סתמן של דברים וכמובן מאליו, משא"כ לגבי בהמה לא שייך בהם ניהוגי איש ואשתו, ולהכי חשיב בזה בזה שהזכר עולה עליה.

ומדברי הרמב"ן לגבי מי אביו אין להוכיח דחולק על התוס', דתוס' דנו באופן כללי אם יבוא אליה ותלד וע"ז כתבו שאינו תלוי במעשה, אבל הרמב"ן דן על ביאה אחת שממנה נולד הולד, ולא סגי בזה שבדרך כלל בא עליה, ולהכי דן לומר שיחשב רוב התלוי במעשה.

ג[הב"ח (או"ח סי' ח') דן אם צריך לבדוק את הציצית, או אפשר להשאיר בחזקה שהיו כשרים אתמול. וכתב דהא רובא עדיף מחזקה, וחזינן שאפי' רוב לא מהני אם הוי תלוי במעשה, וכ"ש חזקה דלא מהני אם תלוי במעשה. ודבריו מחודשים מאד, שהרי סברת הגמ' היא שאין לחדש השתנות אפי' ע"י רוב התלוי במעשה, ואי"ז דומה כלל להא דציצית שהם עשויות בידי אדם שאין לסמוך על חזקתם, אלא התם הוי סברא אחרת, דכיון שאין עשויות בידי שמים, אין חזקתם שלמה.

ד[הראש יוסף (חולין יב.) הק' דרוב המצויין אצל שחיטה הוי רוב התלוי במעשה, וכוונתו דתלוי במעשה שצריך ללמוד הלכות שחיטה ומעשה שחיטה, והמיעוט [שלא למדו] אינם תלויים במעשה. ובספר שי למורא תירץ דהתם הנידון הוא 'מי השוחט', וזה אינו תלוי במעשה של הלימוד, ואין זה דומה לסוגין דאנו דנים אם עלה עליה זכר.

ובבינת אדם (שער רוב וחזקה, סי' ד' ה') נקט דהא דחז"ל החמירו על דמאי הוא משום דהוי רוב התלוי במעשה, בגלל שצריכים להפריש, ונתקשה בדברי התוס' בשבת (יג. ד"ה רבא) שכתבו טעם אחר שהוא מיעוט המצוי. אבל למשנ"ת מיושב, דהתם הנידון אינו 'אם עישר', אלא 'מי הוא', ואין זה תלוי במעשה.

אין הולכין בממון אחר הרוב לגבי בכור

א[תוס' (ד"ה ורבי) כתבו דאף דר' יהושע לא חייש למיעוטא, זהו לגבי איסורים, אבל בבכור כדי לינתן לכהן הוי נידון של ממון, ולגבי ממון לא אזלינן בתר הרוב, ואפי' לרב דאזיל בתר רובא בממון, זהו דוקא היכא דתובע טוען ברי או בממון שיש לו תובעין, משא"כ במתנות כהונה הוא ממון שאין לו תובעין. וצ"ע אמאי הגמ' הק' על ר' ישמעאל דלא חייש למיעוט, אלא פשוט, שאם חייש למיעוט לגבי איסורים, כ"ש דלגבי ממון לא אזלינן בתר רובא, דרוב לא הוי 'ראייה', או משום שיש חזקת ממון כנגד הרוב, כמש"כ התוס' בב"ק (כז: ד"ה קמ"ל) והקצה"ח (סי' רפ סק"ב).

ב[אמנם מסקנת התוס' שאין לחלק בין איסור וממון, וכי היכי דלגבי איסור לוקין על גיזה ועבודה וגם קרב לגבי המזבח, ה"ה שניתן לכהן. ובתוס' (ד"ה לקולא) מבוי דנקטו סברא זו דוקא לגבי בהמה טהורה, דכיון דקרב למזבח פשיטא שגם

ניתן לכהן, משא"כ בפט"ח, וצ"ב מה החילוק. והרמב"ן בהלכותיו והרא"ש (סי' ב') חולקים על תוס', דאף דאזלין בתר רוב לגבי איסור, אבל לגבי ממון לא אזלין בתר רוב. ויל"ע במה נחלקו.

והנה בבכור תם בזמן המקדש, לכאוי פשיטא כדעת התוס', שהרי צריך להקריבו ע"ג המזבח, וממילא הוא ניתן לכהן, ואף בממון לא אזלין בתר רוב, אבל הלא אסור לזר לאכול בשר בכור [זבחים נו: , מכות יז.], וממילא הוא ניתן לכהן, וצ"ע דעת הרמב"ן שגם בזמן המקדש אין צריך ליתנו לכהן. וביאר בחי' הגרי"ז (ד"ה בתוס' ד"ה ור"י) דאח"כ אם כבר קרב במקדש, ממילא נאכל דוקא לכהנים, אבל כיון דעל פי דיני ממונות הוי של בעלים, הם יכולים להמתין עד שיפול בו מום ולאכול בעצמם [וכן מבוי' בתמורה ח. דהיא דזוכה בו בדיני הממון, יכול לעכב הנתינה לכהן עד שיפול בו מום].

עכ"פ דעת התוס' צ"ב דכיון שהוא בכור לגבי איסור, ממילא ניתן גם לכהן, ואמאי הממון תלוי באיסור. והמהרי"ט אלגזי (אות כה) ביאר משום שהוא תרתי דסתרי בחד גופא, ולהכי כיון שהרוב מכריע לגבי איסור שהוא בכור, ממילא הוכרע גם לגבי ממון. ולדבריו י"ל דפטר חמור לא חשיב גוף אחד, כיון שהאיסור הוא בחמור, והדין נתינה הוא בשה.

אבל הגרי"ז (הו"ד בספר מנחת אברהם) ביאר דלעולם דין מתנות כהונה של בכור הוא תולדה מזה שיש בו קדושת בכורה. והוכיח לה מהא דאיתא בזבחים (ט). שאם שחט מותר פסח לשם בכור ליהוי בכור, ונפ"מ למיתבא לכהן, והרי התם לא הוי פטר רחם כלל, אלא כיון שיש בו קדושת בכורה, ממילא גם ניתן לכהן. והוכיח נמי משיטת הרמב"ם דתמורת בכור נאכל לכהן, ובע"כ דדין מתנות כהונה אינו משום פטר רחם, אלא משום קדושת בכורה. אמנם דעת התוס' בזבחים (עה: ד"ה בכור) דתמורת בכור נאכל לבעליו הישראל, ולדבריהם שם מבוי' דחיוב הממון שייך לזה שהוא פטר רחם, ולא משום שיש בו קדושת בכור.

עכ"פ, נראה דתוס' ורמב"ן נחלקו בהכי, דתוס' סברי דדין מתנות כהונה הוא תולדה מקדושת בכורה, וכיון שהוכרע שהוא בכור ממילא גם ניתן לכהן, ואילו הרמב"ן סובר דלא הוי תולדה. ובפטר חמור, תוס' מודו לרמב"ן, דהתם המתנות כהונה אינו תולדה מן הקדושה, אלא לכל היותר הוי להיפך, שהאיסור תולדה מדין מתנות כהונה.

חלב פוטר

הק' החזו"א (סי' כ' סק"ד) אמאי אזלין בתר רוב של חלב, והלא הוי רוב התלוי במעשה. והוכיח דבעלמא אזלין בתר רוב התלוי במעשה, ודוקא הכא שאני דחשיב כקיבוץ מיקרים ואינו משום הטבע, ולהכי לגבי חלב חשיב כדבר שהוא בטבע, ושפיר אזלין בתר האי רוב. אבל מדברי הראשונים מבוי' דרוב התלוי במעשה שייך במקומות אחרים, כמו לגבי שחיטת רוב סימנים או לגבי רוב בעילות אחר הבעל, וא"כ צ"ב אמאי חשיב רוב. וי"ל דכל הא דרוב התלוי במעשה הוא במה שצריכים לחדש המקרה של הרוב, משא"כ לגבי חלב שיש מציאות לפנינו המורה על זה שכבר היה ולד, לא חשיב התחדשות והשתנות.

ודעת ר"ת (בתד"ה חלב) דלהלכה קי"ל דחלב אינו פוטר, והרמב"ן בהלכותיו כתב דקי"ל דחלב פוטר משום דלא חיישינן למיעוט. ור"ת תירץ דבמקום שיש חזקה, חיישינן למיעוטא, ואף דרבנן החולקים על ר' מאיר סברי דרובא וחזקה רובא עדיף, אבל להלכה קי"ל כר' עקיבא בסוגין דחייש למיעוטא במקום שיש חזקה.

אמנם התוס' הק' מהמשך הסוגיא בסתירה בר' יהושע דהכא חייש למיעוט ואילו התם לא חייש, ואמאי לא תירצו דהכא שאני משום שיש חזקה בהדי המיעוט ואילו התם אין חזקה בהדי מיעוט. ודנו לומר דהכא אין להתחשב עם חזקת האמא, כיון שיש חזקה של הולד כנגדה, שהרי הוא בודאי לא קדוש במעי אמו.

ויל"ע אמאי התוס' הסתפקו בזה, הלא פשיטא שיש בו חזקה שאינו קדוש בבכורה. ובשו"ת רע"א (ח"א סי' קסז) ביאר משום חזקה דרבה (יבמות ל:), שגם קודם לידתו, יש לו דין שיתקדש ע"י לידה. ועי"ל ע"פ מש"כ רע"א בשו"ע (יו"ד סי' כה) שאין חזקה אם הדין אינו שייך כלל, וה"ה קודם לידה אין שייך בו קדושת בכורה.